

YAHYA KEMAL VE RUMELİ COĞRAFYASI

Abdullah Uçman

- Birçok edebiyat otoritesi tarafından Ahmet Haşim'le birlikte modern Türk şiirinin iki kurucu isminden biri kabul edilen Yahya Kemal, 1884 yılında hem anne hem de baba tarafından bir "Evlâd-ı fâtihân" torunu olarak, o sırada henüz Osmanlı coğrafyası sınırları içindeki Üsküp'te dünyaya gelir. "Kaybolan Şehir" adlı şiirinde, "Bursa'nın Şar Dağı'nda devamı olan Üsküp", fethedildiği 1392 tarihinden beri tamamıyla Osmanlı-Türk ruhunun sinmiş olduğu Müslüman bir şehirdir.¹ Üsküp, İstanbul'un fethinden tam altmış bir yıl önce Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.

Yahya Kemal'in baba tarafından bilinen en eski ceddi, Niş fatihi Timurtaş Paşazâde Yahşi Bey'in kumandanlarından Şehsüvar Bey'e, anne tarafından da divan şiirinin son temsilcilerinden Leskofçalı Galib Bey'e kadar uzanmaktadır.²

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarını anlattığı hatıralarından öğrendiğimize göre, Yahya Kemal Üsküp'te, tam anlamıyla halkın dinî inançlarıyla, yer yer hurafelerin ve batıl inanışların da karışmış olduğu, son derece renkli ve mutlu bir çocukluk hayatı geçirir. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları ezan ve *Kur'an* sesleri, Yunus Emre ilahileri; dualar, ilahiler ve âmin alayları ile gidilen mahalle mektebi hatıraları, Rumeli ve serhat türküleri, evlerinin yakınındaki Rifâi Tekkesi'ndeki zikir ve tekbir sadaları arasında geçen Yahya Kemal, bu çağlarda kuvvetli bir şekilde dinî ve millî duyguların tesiri altındadır.

Onun, hayatının bu dönemine ait hatıralarında dikkati çeken en önemli husus, âdeta içine sindire sindire yaşamış olduğu bu hayatın

1 *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul 1961, s. 77-78.

2 Yahya Kemal'in nesep cetveli Prof. Dr. Kaya Bilgegil tarafından tespit edilip yayımlanmıştır (bk. *Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Ankara 1983, s. 9).

onda tam anlamıyla bir terkip hüviyeti göstermesidir. Bu çağlarında, özellikle beş vakit namazını asla ihmal etmeyen, ikindi sonrası ölmüşlerine daima “Yâsin-i şerîf” okuyan, sık sık Peygamberimiz’den ve ahiretten bahsederek annesi Nakiye Hanım’dan dinlemiş olduğu Yunus ilahileriyle birlikte *Ahmediye ve Muhammediye*’nin, onun çocuk ruhunda, İslam dininin müşfik çehresine ait derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır.³ Yahya Kemal, yıllar sonra Üsküp’teki çocukluk günlerinden söz ederken “*Hâsılı, çocukluğumun muhiti uhrevî bir âlemdi!*” diyecektir.⁴

İşte, söz konusu bu “uhrevî âlem”, onun küçük yaşta kalbine nakşolan Hz. Muhammed sevgisi, ezan sesi, *Kur’an*, namaz, oruç, Ramazan ayının maneviyeti, kandiller, bayramlar, evliya türbeleri, serviler, tekkelerdeki zikir sesleri, ecdat mezarları, mevlitler, salalar ve bütün bunların meydana getirdiği çocukluk cenneti huzur dolu bir dünyadan ibarettir.

Yahya Kemal’in, daha sonraki yıllarda Türk kültür ve edebiyatına getireceği çağdaşlarından farklı olan yeni fikir ve görüşlerde, hep bu yetişme çağlarında almış olduğu dinî ve millî terbiyenin mutlak denecek tesiri ve rolü görülecektir. Onun özellikle bu yıllarda, Üsküp’le ilgili olarak zihnine yerleşen “vatan toprağı” ve “toprağın değerleri” gibi kavramlar, daha sonra Paris’te geçirdiği kısa süren kimlik buhranı yıllarının arkasından çok belirgin bir şekilde kendini gösterir. Paris’te, gerek Ecole Libre des Sciences Politiques’de Albert Sorel, Albert Vandal ve Camille Julian gibi hocalardan aldığı tarih disiplini, gerekse Charles Maurras ve Maurice Barrés gibi “*Action Française*” ekolüne mensup Fransız milliyetçilerinden öğrenmiş olduğu “tarih ortasında ve Fransız toprağında Fransızlığı arama” düşüncesini, kendi fikir dünyasına ve Türk tarihine aktarmak istediği zaman, derhâl şuuraltındaki çocukluk yıllarına gittiğini görürüz.

3 Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 3-4, 21.

4 *age.*, s. 35.

Dolayısıyla, Yahya Kemal’de daha sonraki yıllarda iyice şekillenecek olan İslâmiyet’i estetik bir bakışla yorumlayış biçiminin ilk tohumlarının, işte Üsküp’teki bu çocukluk döneminde, özellikle küçük yaşta kaybettiği annesi Nakiye Hanım vasıtasıyla atıldığı anlaşılmaktadır. Yahya Kemal’in annesi Nakiye Hanım öyle muttaki, yani dinine bağlı bir kadındır ki, kocasının Üsküp’ten Selânik’e taşınmak istemesi üzerine, Selânik’in “Yahudi ve gâvurla karışık bir ağyâr diyârı” olduğu gerekçesiyle, böyle bir teklife şiddetle karşı çıkmıştır. Hâlbuki, Üsküp, “*onun nazarında tam bir Müslüman şehridir.*”⁵

Yahya Kemal’in çocukluk yıllarına ait unutamadığı diğer bir hatırası da, 1897 yılı baharında Selânik’te Teselya Harbi kahramanlarını karşıladıkları heyecan dolu, anlı-şanlı merasimdir.

*Eğil dağlar eğil üstünden aşam,
Yeni tâlim çıkmış varam alışam*

türküsünün yakıldığı bu muharebe, Abdülezel Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu tarafından üç ay gibi kısa sürede zaferle sonuçlanmış ve 93 Muharebesi’yle moral çöküntüsü yaşayan Türk milleti âdeta yeniden eski şanlı günlerine dönmüştür. 93 Muharebesi’nden beri Sultan II. Abdülhamid tarafından sarayda göz hapsinde tutulan Gazi Osman Paşa da Teselya kahramanlarını karşılamak üzere Selânik’e gelmiş ve burada bir taraftan Rumeli halkını selamlarken, diğer taraftan da Yenişehir’in tekrar fetih müjdesini vermiştir.⁶

*

Bilindiği gibi, Yahya Kemal tahsiline devam etmek üzere 1902 yılında Üsküp’ten ayrılıp önce İstanbul’a gelir, 1903’te de İstanbul’dan Paris’e firar eder ve orada tam dokuz yıl kalır. Belli bir kültürel ve edebî birikime sahip olarak 1912 yılında Paris’ten İstanbul’a döndüğü zaman, artık doğup büyüdüğü, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği Üsküp, Selânik, Vardar Ovası ve Tuna boyları, yani Osmanlı Devleti’nin Rumeli coğrafyasında yer alan topraklarının tamamına yakın büyük bir kısmı elimizden çıkmış, onun tabiriyle “ağyâr eli”ne geçmiştir. İşte Yahya Kemal bu tarihten sonra, doğup büyüdüğü “ecdad

5 *age*, s. 5.

6 Âlim Kahraman, *Yahya Kemal Beyatlı*, İstanbul 2008, s. 27-29.

yâdigârı” toprakların kaybedilmiş olmasının verdiği ıstırap ve hüznle “Kaybolan Şehir”, “Açık Deniz”, “Akıncı”, “Mohaç Türküsü” ve “Ufuklar” gibi şiirleri kaleme alacak ve bir tür telafi psikolojisi içerisinde bu şiirler vasıtasıyla geçmişin parlak günlerini yâd edecektir.

Adı geçen şiirlerinde ve bir kısım makalelerinde de görülebileceği gibi, Yahya Kemal’in doğup büyüdüğü Rumeli topraklarının kısa bir zaman içinde “kayıp topraklar” hâline gelmesi, onda, kolay kolay telafi edilemeyecek trajik bir boşluk, “kapanmayan bir yara”, daha doğrusu hayatının sonuna kadar hissedilen büyük bir acı ve ıstırap meydana getirir. Kaybedilen vatan toprağı, ona göre, hayatın ve dünyanın kendisiyle isimlendirildiği ve anlam kazandığı bir yerdir. “Kaybolan Şehir”de o, çocukluk hatıraları arasında Üsküp’ü anlatır ama asıl anlatmak istediği, kendisini bağlı hissettiği bir coğrafyadır.

Balkan Savaşı’nın daha hemen başlarında elimizden çıkan Üsküp, fethedildiği 1392 tarihinden beri tam 520 yıl Osmanlı hâkimiyeti altında kalmıştır. Fetih-ten sonra Anadolu’dan getirilen Türklerin iskân edilmesiyle kısa zamanda bir Müslüman-Türk şehri hüviyeti kazanan Üsküp, Yahya Kemal’in ifadesiyle “*Rumeli’de Türklüğün tekâsüf ettiği bir yerdir. Üsküp o kadar Türk’tür ki, her taşında milliyetimizin ruhu şekillenmiştir.*”⁷

Üsküp’ü, Yıldırım Bayezid Han’ın “Evlâd-ı fâtihân”a hediye ettiği bir yâdigâr olarak gören şair, “Kaybolan Şehir”de, orasının “Firûze renkli kubbeleriyle” tamamen “bize ait” bir belde olduğunu vurgular. Kılıç kuvvetiyle, yani maddî güçle fethedilen şehir hemen arkasından manen de fethedilmiş, içerisinde kısa sürede yepyeni bir hayat teşekkül etmiş; kendisine tarihî ve kültürel bir anlam katılmak suretiyle, daha önce aynen Anadolu’da olduğu gibi, orası da öz be öz vatan toprağı hâline getirilmiştir.⁸

“Kaybolan Şehir”de de adı geçen İsa Bey, Yahya Kemal’in hatıralarında geniş bir yer tutmaktadır. Çünkü, “İsa Bey’in fetih-te açılmış mezarlığı”nda şairin annesi Nakiye Hanım da yatmaktadır.

Yahya Kemal’in Rumeli topraklarına olan bağlılığı sadece orada doğmuş olmaktan, hafızasındaki ilk fotoğrafların oradan çekilmiş olmasından gelmez; biraz da, o çok sevdiği, bütün manevi varlığını kendisine borçlu olduğu annesini de o topraklarda bırakmış olmasından ileri gelir. Orası kaybedilince, bir bakıma kendi benliğini ve şahsiyetini oluşturan asli unsuru da kaybetmiş olur.

*Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için.*

derken, bu kaybedişin derin hüznü hissedilmektedir.

7 Beşir Ayvazoğlu, *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*, İstanbul 2008, s. 526.

8 Kılıçla fethedilen beldelerin en eski camiinde, bunu sembolik olarak ifade etmek üzere, Cuma günleri hoca efendi hutbe okumak üzere minbere elindeki kılıca dayanarak çıkmaktadır.

Yahya Kemal'in yakın çevresinde bulunanlardan Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, onun İstanbul'da Üsküdar, Atikvalide ve Kocamustafa Paşa gibi semtlere duyduğu alaka ve sevgiyi, evleri, türbe ve camileri, insanları ve yaşanan hayatıyla bir anlamda bu semtlerde Üsküp'ü bulmasına bağlamaktadır.⁹

İstanbul'dan tam altmış bir sene önce fethedilmiş olan Üsküp, Yahya Kemal'in gözünde bütünüyle Rumeli coğrafyasını temsil etmektedir. Rumeli'yi kaybedişimizin meydana getirdiği derin hüznün, onun kalbinden ölünceye kadar silinmeyecek bir acı hâlinde yaşayacaktır. Muhayyilesindeki hâliyle kalması için daha sonraki yıllarda fırsat düştüğü hâlde uzun müddet Üsküp'e bir daha gitmeyen veya daha doğru bir ifadeyle "gidemeyen" Yahya Kemal, ilk defa 1925 yılı sonlarına doğru bir vesileyle Üsküp'e uğrar. Burada önce annesinin kabrini ziyaret eder; çocukluğunun geçtiği mahalle ve sokakları içi burkularak derin bir hüznle dolaşır. Çünkü "*hayâlinde hep eskisi gibi sakladığı*" bu toprakları çok değişmiş bir şekilde bulur.

1930'lu yıllarda, bu sefer bir dostluk antlaşması için gittiği Belgrat'tan Üsküp'e de geçer ve burada sadece bir gece kalır. Çünkü onun gözünde "*hicret edilen topraklar*"ın artık bütün büyüğü bozulmuştur. Büyük bir yürek burukluğu içinde hatıralarında bu ziyareti de şu satırlarla anlatır:

(...) On altı yaşımdan kırk iki yaşıma kadar Rakofça'yı görmedim ve daima tahattur ettim. 1912 mel'un harbi başladığı gün ilk hamlede kaybettiğimiz topraklardan biri orası oldu (...) Belgrat'tan Üsküb'e bir günlük bir seyahate çıktım. Tren, Rakofça'nın yanından geçecekti; refaketime verilen kâtip Kemal Bey'le trenin penceresinden Rakofça'ya bakıyorduk. Yerini tayin etmekle beraber çiftliği iyi tefrik edemedik. Onun bulunduğu sırta büyük bir kilise kubbesi görünüyordu. Bizim zamanımızda bu kilise yoktu; kalbim muammâlî bir hüznün içindeydi (...) Otuz sene sonra Üsküb'ü şapkalı olarak ziyaret ettim. Sultan Murad Câmîi'ne gittim. Beyanbaba Türbesi'ni gördüm. Türbenin arkasında Yeni Mektep'te Müslüman çocukları ber-mûtâd cıvıldaşıyorlardı. Sırplar, bütün diğer mektepleri kaldırmışlar, yalnız eski mahalle mekteplerini ve o meyanda da Yeni Mekteb'i bırakmışlardı. Lâkin başım şapkalı olduğu için Yeni Mekteb'i ziyaret edemedim.¹⁰

*

Yahya Kemal ilk mısralarını 1911 yılında Brötanya seyahati sırasında yazmaya başlayıp ancak 1925 yılında tamamlayabildiği "Açık Deniz" şiirinde de, acısını çok derinden duyduğu bu kaybolan dünyanın ıstırabını oldukça kuvvetli bir şekilde ifade eder.¹¹ Ancak o burada acılarının içine gömülüp kaybolmak yerine, "akıncı cedlerinin fetih ihtirası" ile maddi planda olmasa da, sanat ve

9 Yahya Kemal: *Ansiklopedik Biyografi*, s. 527-528.

10 *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, s. 29-32. Bu konu için ayrıca bk. Âlim Kahraman, *Yahya Kemal Beyathı*, s. 295-297.

11 Şiir ilk defa *Tâvus* (S 1, 1 Nisan 1341/1925, s.7) dergisinde yayımlanmış, daha sonra *Kendi Gök Kubbemiz'e* dâhil edilmiştir (s. 14-16).

kültürel bağlamda içine hapsediği sınırları aşmayı dener. Yahya Kemal'in, "Bu manzume en uzun zamanda yazdığım şiiirdir ve benim hayatımı ihtiva eden bir hikâyedir."¹² dediği "Açık Deniz" in daha ilk mısralarında, yaşadığı trajediyi ve derin hüznü fark etmemek mümkün değildir:

*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı Byron'u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havasını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını.*

Artık bu mısralarda hayal gerçeğe, acı ise umuda karışmaya başlar; şair bir yandan Üsküp'ü, bir yandan da annesini kaybetmiş olmanın ıstırabıyla bir daha dönmek üzere bedenlen Rumeli'den ayrılır.

Mehmet Kaplan hocamız, bu şiiri farklı açılardan ele alıp tahlil ettiği inceleme-sinde: "Çöken âlem, onun şiiirlerinin aynasında ebedî akisler bırakarak kaybolur. Kuğunun son şarkısı kadar hüznü ve güzel olan bu şiiirlerde, mâzimizin en değerli tarafları sanatın ihtişamı içinde parlar." değerlendirmesini yapar ve Yahya Kemal'in burada, "çirkin hâlihâzır karşısında, tarihin kahramanlık ve güzellik dolu ülkelerine çekildiğini" belirtir.¹³

Şiir boyunca engin denizle dostluk kurmaya, bir bakıma onu anlamaya çalışan şair, sonunda:

*Dindirmez anladım bunu hiçbir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrısı.*

diyerek acısının büyüklüğünü ifadeye çalışır.

*

Yahya Kemal, "Akıncı" adlı şiirinde de görülebileceği gibi, "Her yaz şimâle doğru" bir koşu tutturan, yani akına çıkan ecdadıyla her zaman övünmüş ve yaşadığı müddetçe kalbinde daima onların ihtirasını duymuştur.¹⁴

Nihad Sâmi Banarlı'nın naklettiğine göre, Yahya Kemal Paris'te iken bir ara eski Türk akıncılarının bir türlü hayalinden çıkmadığını; onların Rumeli topraklarının fethinde bir kahramanlık destanı yaratan maceralarını hatırladıkça, kendisini öz vatanında, hattâ tarihin içine girmiş hissettiğini; "akın" ve "akıncı" tabirlerini de Türk şiirinde ilk defa yine kendisinin kullanmış olduğunu ifade etmiştir.¹⁵

Yahya Kemal, aynı şekilde, 1905 yılında Londra'da bulunduğu sırada bir Türk destanı yazmaya karar verdiği zaman, kafasında ilk canlanan fotoğraf da,

12 *Edebiyata Dair*, İstanbul 1971, s. 263.

13 *Şiir Tahlilleri*, C I, 4. baskı, İstanbul 1969, s. 191.

14 *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 22-23.

15 Nihad Sami Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960, s. 82-84.

“akıncı cedleri”nin serhat boylarında gerçekleştirdiği fetihler olur. Paris’te geçirdiği yıllarını hikâye ettiği hatıralarında ise, kendisini yıllarca peşinden sürükleyen bu destanı yazamadığını, ancak yazmaya uğraşırken kendine mahsus şiir dilini nasıl bulmuş olduğunu da uzun uzadıya anlatır.¹⁶ 1912 yılında Paris’ten İstanbul’a, yani “evine döndüğü” zaman, zihninde bir türlü yazılmamış bu destana ait aşağıda yer alan bazı mısralar vardır:

*Bir kanlı sevinç
Kahkahatiyle bu hevvalenin en genç, en dinç
Şehsüvârânı kılıç koymamak azmiyle kına
Dolu dizgin koşuyorlardı akından akına
Canavarlar kaçıyormuş gibi gür bir doludan
Bir salîb ordusu bozgun kaçıyor Niğbolu’dan
Bin yüzde Nemçe gelirken akın akın
Yalnız onun celâdeti durdurdu ansızın
Beç’den kopup da Üsküb’e varmış o bozgunu
Türkoğlu bir dakika unutmaz fakat bunu.*

Yahya Kemal’in, 1934 yılında “Soyadı Kanunu” çıktığı zaman almış olduğu “Beyatlı” soyadı da, baba tarafından büyük cediti “Şehsüvâr”ın tam Türkçe karşılığıdır ve bu onun bir bakıma bu tarihte de akıncı ruhuna ve ihtirasına nasıl bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷

*

Yahya Kemal’in 1939 yılında yayımlanan “Mohaç Türküsü” adlı şiiri de, yukarıdaki şiirlerle aynı kategoride ele alınabilecek dikkate değer örneklerden biridir.¹⁸ Şair burada, şiir diliyle, büyük Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman’ın 29 Ağustos 1526 tarihinde Macar Kralı Layoş’u adı geçen ovada yapılan meydan muharebesinde büyük bir mağlûbiyete uğratmasını hikâye eder. Savaş sonunda Layoş ölmüş ve Macaristan, Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.

“Mohaç Türküsü”nde işte bu muharebeyi anlatan Yahya Kemal, savaşta şehit düşen akıncıların ruhlarının cennete nasıl yükseldiğini de şu mısralarla dile getirir:

*Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı.
.....
Bir bir açılırken göğe, son defa yarıştık;
Allah’a giden yolda meleklerle karıştık.*

¹⁶ Çocukluğum, Gençliğim, Edebi ve Siyasî Hâtıralarım, s. 103.

¹⁷ Yahya Kemal-Ansiklopedik Biyografi, s. 24-25.

¹⁸ Kendi Gök Kubbemiz, s. 24-25.

*Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!*

*Bir bahçedeyiz şimdi şehidlerle beraber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle beraber.*

*

Yahya Kemal “Ufuklar” adlı şiirinde de, yine Rumeli topraklarını ve özellikle orada yabancı ellerde bir nevi gurbette kalan annesinin kabrini hatırlar.¹⁹ Şair, “Hasan Rıza’ya Sesleniş”te²⁰ ise, kendisi gibi “muhacir” olan bir hemşehrisine şöyle seslenir:

*Rumeli’nin Hasan Rıza’sı
Yâdında mı Üsküb’ün fezâsı
Yahut Kalkandelen kazâsı
Vardar ve uzakta karlı dağlar.*

*Üsküp ki bir Müslüman şehirdi
Bin bir türbeyle müştahirdi
Vardar’sa önünde bir nehirdi
Her an tekbîrlerle çağlar.*

Yıllarca Yahya Kemal’in yakınında bulunan ve onu en iyi anlayanlardan biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar, “Yahya Kemal Hakkında” adlı yazısında, onun “Akıncı” ve “İstanbul’u Fetheden Yeniçeriye Gazel” gibi bir kısım şiirleriyle, edebiyatımızdaki destani şiir eksikliğini gidermeye çalıştığını belirttikten sonra, “Eski bir akıncı ailesinin çocuğu olan ve aktüel hadiselerin ızdırabını bir mâzi hül-yasıyla avutan, jestin asaletini ve hakiki kıymetini bilen bir şairin destana gitmesi kadar tabii bir şey yoktur!” demek suretiyle, yukarıdan beri izah etmeye çalıştığımız şekilde, onun tarihî ve kültürel bir bağla hayatının sonuna kadar Rumeli coğrafyasına nasıl bağlı kaldığını izah eder.²¹

Yine Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal’in ölümünden kısa bir süre sonra, 25 Mart 1959 tarihli günlüğünde, üstadından: “Otelin odasındaki hasta ve büyük kuş. Muhacir kuş!”²² şeklinde söz eder ki, kanaatimce bu da onun, hayatı boyunca muhacirlik psikolojisinden hiçbir zaman kurtulamadığını en güzel ifade eden oldukça isabetli bir tespittir.

19 *Kendi Gök Kubbemiz*, s. 94-95.

20 *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, İstanbul 1962, s. 127.

21 *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman, İstanbul 1969, s. 340.

22 *Günlükler’in Işığında Tanpınar’la Başbaşa*, haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman, İstanbul 2007, s. 159. Yahya Kemal 1949 yılında Pakistan Büyükelçiliğinden emekli olduktan sonra vefat edinceye kadar Taksim-Gümüşsuyu’nda Üsküdar’a bakan Park Otel’in 175 numaralı odasında yaşamıştır (bk. *Yahya Kemal: Ansiklopedik Biyografi*, s. 389-390).